

Kuźnicka, Barbara

Wkład do poznania dziedzictwa aptekarstwa w Polsce. O książce Jana Majewskiego pt. "Apteka Pod Orłem w Pleszewie"

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 55/3-4, 305-310

2010

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wkład do poznania dziedzictwa aptekarstwa w Polsce. O książce Jana Majewskiego pt. *Apteka Pod Orłem w Pleszewie*, Łódź 2009, Wydawnictwo Bez Recepty, 124 s.

Apteka „Pod Orłem” w Pleszewie została założona w 1815 r. przez Samuela Gottlieba Bahra. W XIX wieku miała wielu właścicieli, ale dopiero Stanisław Leopold Suchocki, kupując aptekę w 1894 r., przyczynił się do jej rozstawienia. Liczne publikacje na temat apteki „Pod Orłem” skłoniły autora, doktora Jana Majewskiego, do opracowania pełnej monografii historycznej.¹

Apteki zabytkowe i historyczne to relikty polskiej kultury materialnej, zaliczane przez autorów, opisujących ich dzieje do *kultury farmaceutycznej*.² O ile jednak dużym zainteresowaniem autorów cieszą się tematy związane z muzealnictwem, o tyle dawnym aptekom – mającym wszak duże znaczenie społeczne i upowszechniające wartości historyczne obiektów – poświęcono w piśmiennictwie znacznie mniej publikacji. Świadczy o tym pobieżny choćby przegląd specjalistycznych bibliografii,³ a także liczba referatów, wygłaszanych na corocznych sympozjach historycznych, organizowanych przez Zespół Historii Farmacji Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego.⁴

W latach 80-tych podejmowano próby opracowania historii polskich aptek zabytkowych. Interesującą inicjatywę przedstawił „Cefarm”, ogłaszając w lutym 1980 r. „Konkurs na prace farmaceutów dotyczące aptek zabytkowych”. Regulamin przewidywał, że celem konkursu jest zainteresowanie farmaceutów akcją zabezpieczenia aptek zabytkowych i ich wystroju; ochrona przed likwidacją w ramach unowocześniania wnętrza aptecznych i starych przedmiotów; zachęcanie farmaceutów – kierowników i pracowników aptek do prac nad spisaniem historii starych aptek i gromadzeniem dawnych przedmiotów aptecznych; wreszcie – wydanie (opublikowanie) zgromadzonych materiałów.

Na konkurs zgłoszono opracowania historii 26 aptek i choć liczba ta wydaje się być niewielka, akcja spowodowała dalsze zainteresowanie. W lipcu 1983 r. dyrektor „Cefarmu”, Piotr Liberski zdecydował, że zostanie opracowany i wydany album, którego celem będzie „spopularyzowanie i przybliżenie społeczeństwu wiedzy farmaceutycznej, ukazanie dorobku kulturowego, zawodowego i historycznego jednego z najstarszych zawodów (aptekarzy-farmaceutów)”.⁵ Z korespondencji wynikało, że w rejestrze zabytków figuruje około 60 aptek, natomiast cechy zabytku i znaczenie historyczne ma około 150 (ogólna liczba aptek w 1983 r. wynosiła 3.300).

W tej sytuacji podjęto starania o zgromadzenie materiałów do przygotowanego projektu. Album miał prezentować historię aptek w Polsce w ujęciu problemowym, a nie geograficznym czy chronologicznym. Mimo gotowego konceptu⁶ i woli wydania nie udało się projektu zrealizować wobec trudności w zdobyciu materiałów źródłowych z Muzeum Farmacji w Krakowie.

Również współcześnie podejmowane są próby opracowania dziejów aptek zabytkowych i historycznych, które, być może, zakończą się syntetyczną monografią.⁷ Wartościową publikacją jest dzieło Wojciecha Roeskego *Polskie apteki*, opublikowane przez Ossolineum⁸ w 1991 r. Jednakże tak w założeniu autora, jak i konsekwentnie realizowanej koncepcji książki jest to historia farmacji powszechnej i polskiego aptekarstwa, w którym przedstawione są następujące tematy (wg spisu treści): Lekoznawstwo w starożytności, początki aptekarstwa, polskie apteki w średniowieczu, polskie apteki w czasach nowożytnych, polscy aptekarze oraz prezentacja takich problemów, jak farmaceuci-aptekarze dla nauki, techniki i kultury, apteki i aptekarze w działalności polityczno-patriotycznej, kobiety w polskich aptekach oraz apteki i aptekarze w anegdocie i satyrze. Zatem bogata treść książki poświęcona jest zgoła innej tematyce niż historia aptek.

Przeglądając literaturę dotyczącą tematyki, której jest poświęcona książka Jana Majewskiego, znalazłam (przyznam, że nieoczekiwanie) kopalnię wiedzy z zakresu omawianego tematu. W książce opracowanej przez liczny zespół redakcyjny i autorski pt. *Historia farmacji w Polsce południowo-wschodniej od 1375 do 2006*, wydanej w Rzeszowie w 2006 r.⁹ znajduje się obszerny (na s. 13–268) fragment autorstwa Józefa Świebody *Apteki i farmaceuci w Polsce południowo-wschodniej od 1375 do 1951 roku*.¹⁰

Już w części omawiającej stan badań, źródła i opracowania autor, badacz m. in. dziejów aptekarstwa i medycyny regionu rzeszowskiego, wskazuje na ogromne bogactwo materiałów archiwalnych, niewykorzystanych przez autorów opracowań historycznych dotyczących dorzecza Wisłoki, Wisłoka i Sanu (s.13–28). W części głównej opracowania, pt. *Dzieje aptek w poszczególnych ośrodkach* na 192 stronach omawia historię aptek, głównie XIX-wiecznych, w 67 miejscowościach – miastach, miasteczkach i wsiach, szczególnie prezentując takie miasta, jak Biecz, Jarosław, Krosno, Łańcut, Przemyśl, Rzeszów, Sanok. Niezmiernie interesujące są dokładne, oparte na źródłach – również obcojęzycznych – dzieje opisywanych miejscowości.

Książka Jana Majewskiego *Apteka „Pod Orłem” w Pleszewie* wpisuje się w poczet opisywanych dziejów polskiego aptekarstwa.

Jan Majewski, doktor nauk farmaceutycznych, czynny aptekarz,¹¹ animator i organizator życia naukowego środowiska miłośników historii (przewodniczący Zespołu Sekcji Historii Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego) jest autorem licznych publikacji, w tym książek, spośród których wyróżniają się m.in., *Muzea farmacji i zbiory aptekarskie w Polsce z 2006 r.*¹², a także wcześniejsze: *Zaopatrzenie medyczno-sanitarne w powstaniu wielkopolskim i udział w nim farmaceutów*¹³ oraz 3 książki opracowane ze współautorami: *Od alchemii do farmacji*, *Ekslibrysy historyków farmacji*, *Święci Kosma i Damian patroni farmacji jako motyw ekslibrysu*.¹⁴

Książka *Apteka „Pod Orłem” w Pleszewie* ukazała się w serii „Najsłynniejsze polskie apteki”, której patronuje Polska Grupa Farmaceutyczna, zaangażowana w ratowanie zabytków przeszłości. W serii tej ukazały się monografie aptek w Zamościu, Kazimierzu Dolnym, Toruniu i Trzemesznie, Bydgoszczy i Bielsku Białej. Nad przygotowaniem książki autor pracował kilka lat, początkowo zbierając materiały do dziejów miasta, a następnie piśmiennictwo dotyczące dziejów apteki. Większość wymienionych w *Piśmiennictwie* publikacji to pozycje drukowane i – choć nie zostały wyodrębnione w osobnym dziale – także materiały archiwalne, jak: dokumentacja z Archiwum Głównego Akt Dawnych (Zespół: Komisja Województwa Kaliskiego, sygn. 148), akta personalne z Archiwum PGF „Cefarm” w Poznaniu, akta założenia apteki w Pleszewie, 1815, wyciągi akt personalnych z Urzędu Stanu Cywilnego Wronki miasto i z ksiąg parafialnych św. Katarzyny w Opatówku. Do niepublikowanych materiałów należą również wspomnienia Hanny Suchockiej *Wspomnienia z oddali* (maszynopis, Poznań 2008) oraz Marii Suchockiej *Dane z życiorysu aptekarza Stanisława Leopolda Suchockiego, b. właściciela apteki „Pod Orłem” w Pleszewie* (maszynopis, Poznań 26 lipca 1977).

Spis treści – po wstępnych krótkich częściach: *Od wydawcy, Od autora, Wstęp* – informuje o następujących rozdziałach: *Zarys dziejów Pleszewa, Pruskie ustawodawstwo aptekarskie, Samuel Gottlob Bahr i jego następcy, Działalność aptekarzy z zaboru pruskiego w PTPN, Rodzina Stanisława Leopolda Suchockiego, Okupacja i lata powojenne apteki „Pod Orłem” w Pleszewie* oraz jako dodatki „Dbam o zdrowie”, aneksy, streszczenia w języku angielskim i niemieckim, piśmiennictwo oraz indeksy nazwisk i miast.

Głównym przedmiotem badań i analizy historycznej, dokonanej przez doktora Jana Majewskiego, są dzieje i rola omawianej „Apteki pod Orłem” w życiu mieszkańców Pleszewa oraz losy jej właścicieli od 1894 r. – aptekarskiej rodziny Suchockich. Autor barwnie opisuje atmosferę życia społecznego, a także politycznego małego miasta wielkopolskiego w końcu XIX wieku, kiedy apteka w Pleszewie stała się własnością aptekarza polskiego – Stanisława Leopolda Suchockiego. O trudnych i skomplikowanych dziejach najlepiej mówią cytaty: „... W historii pleszewskiej apteki skupiły się jak w soczewce losy mieszkańców Wielkopolski, którzy po upadku Rzeczypospolitej, poddani germanizacji, musieli stawić czoła planowej, urzędowej dyskryminacji ze strony Państwa pruskiego. Opór ten w drugiej połowie XIX wieku coraz wyraźniej zaczął przenosić się na płaszczyznę społeczno-gospodarczą. Idea pracy organicznej, której promotorem była Wielkopolska, realizowana była poprzez zakładanie kół, stowarzyszeń i organizacji, samokształcenie oraz powiększanie polskiego stanu posiadania...” (s. 5), „...Apteka pod Orłem w Pleszewie... przez blisko 100 lat pozostawała własnością rodziny Suchockich... Pełniła funkcje punktu służącego ratowaniu zdrowia, ale i ważnego ośrodka polskości. Towarzyszyła wszystkim ważnym

wydarzeniom w historii miasta od początku XIX wieku, najpierw jako apteka niemiecka, później zaś polska..." (s. 9).

Bardzo interesująco autor przedstawia historię Pleszewa, powołując się nie tylko na opracowania, ale cytując źródła archiwalne. Prawa miejskie nadał w 1283 r. Przemysław II, książę poznańsko-kaliski. Miasto było w rękach prywatnych (do 1817 r.); aż do XVI wieku przeważała ludność polska, w późniejszym okresie osiedlali się cudzoziemcy, głównie Niemcy. Miasto z charakteru agrarnego stopniowo przekształcało się w rzemieślnicze. Początek panowaniu praw pruskich dały rozporządzenia króla pruskiego Fryderyka Wilhelma III z 1839 r. W drugiej połowie XIX wieku powstawały stowarzyszenia i organizacje społeczne oraz kulturalne. Pleszewianie wstawili się walką o polskość, o czym świadczy m.in. udział w Powstaniu Wielkopolskim, wielkopolskiej konspiracji 1846 r., Wiośnie Ludów i w Powstaniu Styczniowym.

Historia apteki w Pleszewie rozpoczyna się w 1815 r. Koncesje na jej prowadzenie uzyskał Samuel Gottlob Bahr, polski aptekarz, pochodzący z Pomorza. Aż do 1894 r. właściciele zmieniali się nader często i dopiero nabycie apteki przez Stanisława Leopolda Suchockiego w 1894 r. otworzyło nowy rozdział w jej historii. Po jego śmierci w 1927 r. apteką zarządzała córka, magister farmacji Maria Suchocka (do 1934 r.), a następnie syn, Józef, także magister farmacji. Bardzo szczegółowo przedstawił autor biografie członków rodziny Suchockich. Protoplasta rodu, Stanisław Leopold Suchocki, poślubił (1894 r.) Annę Czekanowską, wybitną działaczkę polskich stowarzyszeń społecznych, katolickich i narodowych, bojowniczkę o polskość ziem Wielkopolski. Spośród czworga dzieci: Włodzimierz Karol, Stanisław dwoje Maria i Józef to farmaceuci. Maria Suchocka prowadziła aptekę aż do wybuchu II wojny światowej. W grudniu 1939 r. wysiedlona wraz z rodziną do Generalnej Guberni, do Kielc. Józef Suchocki został aresztowany przez gestapo i uwięziony, a następnie również wysiedlony do Kielc. Dopiero w 1945 r. powrócił do Pleszewa i objął kierownictwo rodzinnej apteki, którą prowadził – również po upaństwowieniu – do 1982 r. Jedną z dwóch córek Józefa i Wandy Bączkowskiej jest Hanna Suchocka, prawnik, w latach 1992–1993 premier rządu polskiego, od 1994 r. mianowana przez papieża Jana Pawła II członkiem Akademii Papieskiej. Od listopada 2001 r. jest ambasadorem Rzeczypospolitej Polskiej przy Stolicy Apostolskiej.

W końcowych rozdziałach książki Jan Majewski opisał uroczystość 100-lecia „Apteki pod Orłem” (17 października 1994 r.) i przywrócenia w związku z tym jej dawnej nazwy, którą zniesiono w 1951 r., kiedy aptekę upaństwowiono. Zachowała się szczęśliwie rzeźba Orła Białego, pod którą obecnie znajduje się mosiężna tablica z napisem: „Apteka Pod Orłem”. Obecnie należy do sieci „APTEKI dbam o zdrowie”.

Opisane fragmenty książki nie wyczerpują, oczywiście, bogactwa treści zawartej w wymienionych kilkunastu rozdziałach. Trzeba tu dodać, że wydawnictwo ma charakter albumu (format 24 × 30) i bardzo ciekawą formułę edytorską.

Patronem i sponsorem wydawnictwa jest – jak uprzednio wspomniano – Polska Grupa Farmaceutyczna – której ambicją stało się ratowanie zabytków polskiej kultury farmaceutycznej. Starania te przedstawia cytat zamieszczony na okładce książki: „...W rodzinie „APTEKI dbam o zdrowie” znajduje się grupa jedenastu aptek zabytkowych i historycznych, dwa muzea farmacji oraz izba pamięci. Wszystkie te apteki, w porozumieniu z służbami konserwatorskimi i historykami farmacji, otaczamy opieką i z pietyzmem przywracamy do dawnej świetności. Sześciu z nich – Aptece Lichtsona w Kazimierzu Dolnym, Aptece Rektorskiej w Zamościu, aptece Pod Orłem w Trzemesznie, aptece Pod Żółtym Lwem w Toruniu oraz aptece Pod Żółtym Orłem w Bydgoszczy, aptece Pod Jeleniem w Bielsku-Białej – poświęciliśmy już pięknie wydane, bogato ilustrowane monografie. Książka, którą trzymają Państwo w rękach, to kolejna pozycja z tej serii.

Dziedzictwo polskiej farmacji to ważny element narodowego dziedzictwa kulturowego, który chcemy, jako „APTEKI dbam o zdrowie” otoczyć szczególną opieką. Monografie, dokumentujące wielowiekową historię naszych aptek, to jeden z przejawów tej opieki. W ten sposób ratujemy przed zapomnieniem wielowiekową historię polskiego aptekarstwa”.

Książka Jana Majewskiego *Apteka „Pod Orłem” w Pleszewie* wpisuje się w historiografię farmaceutyczną jako wartościowe, źródłowe opracowanie o pełnych walorach monografii historycznej.

Przypisy

¹ J. M a j e w s k i : *Apteka „Pod Orłem” w Pleszewie*, Wstęp, s. 9.

² Pojęciu „kultura farmaceutyczna” poświęcony jest rozdział w książce *Historia farmacji* autorstwa Roberta R e m b i e l i ń s k i e g o i Barbary K u ź n i c k i e j (wyd. II, 1972) pt. *kultura farmaceutyczna – integracja elementów nauki, sztuki i techniki*, s. 353–373.

³ Por. m.in. opracowania Beaty W y s a k o w s k i e j *Bibliografia analityczna polskiej historii farmacji 1985–1989*, Warszawa 1992, s. 82, Wydawnictwo IHNOiT PAN oraz *Bibliografia analityczna polskiej historii farmacji 1990–1994*, Warszawa 1995, s. 102, Instytut Historii Nauki PAN.

⁴ Zespół (pierwotna nazwa „Sekcja”) powołany był w 1956 r. Gromadzi członków ze wszystkich sekcji historii regionalnych oddziałów Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego i jest unikalnym w skali europejskiej środowiskiem historyków-amatorów, miłośników dziejów farmacji.

⁵ Z korespondencji: pismo rozsyłane przez Piotra Liberskiego. Archiwum prywatne autorki.

⁶ Konspekt pt. „Świat dawnych aptek” – w posiadaniu autorki. Opracowania albumu podjęli się autorzy, reprezentujący 3 ośrodki: Barbara K u ź n i c k a – Instytut Historii

Nauki PAN, Danuta H u k i Barbara K o z i c k a – PZF „Cefarm” oraz Tadeusz Ś l a w s k i – Muzeum Regionalne w Bieczu.

⁷ W 2005 r. Mariusz Chomicki, prezes Zarządu i redaktor naczelny „Farmedia,, zainicjował opracowanie *Księgi Aptek Polskich*. W tym celu opracował ankietę, zawierającą 14 rubryk do wypełnienia i wysłał ją do wszystkich aptek w Polsce. Zebrane informacje miały posłużyć jako wpis do *Księgi...Nie są mi znane losy tego projektu.*

⁸ W. R o e s k e : *Polskie apteki*, Wrocław Warszawa Kraków 1991, s. 253 oraz 165 ilustracji, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

⁹ *Historia farmacji w Polsce południowo-wschodniej od 1375 do 2006 roku*, Rzeszów 2006, s. 546.

¹⁰ J. Ś w i e b o d a : *Apteki i farmaceuci w Polsce południowo-wschodniej od 1375 do 1951*, [w:] *Historia farmacji...*, s. 13–268.

¹¹ Wraz z żoną Konstancją i córką Anną Marią Kielak prowadzi w Poznaniu aptekę o historycznych tradycjach: „Pod Złotym Lwem”.

¹² J. M a j e w s k i : *Muzea farmacji i zbiory aptekarskie w Polsce*, Poznań 2006, s. 181, Wydawnictwo Kontekst.

¹³ J. M a j e w s k i : *Zaopatrzenie medyczno-sanitarne w powstaniu wielkopolskim i udział w nim farmaceutów*, Poznań 1998, s. 188, Wydawnictwo Kontekst.

¹⁴ J. M a j e w s k i , S. K u c h a r s k i , M. U m b r e i t : *Od alchemii do farmacji*, Poznań 2000–2001, ed. I i II, s. 127, Wydawnictwo Kwartet; J. M a j e w s k i , K. K m i e ć : *Ekslibrysy historyków farmacji*, Poznań 2002, s. 25, Wydawnictwo Kontekst; J. M a j e w s k i , K. K m i e ć : *Święci Kosma i Damian patroni farmacji jako motyw ekslibrisu*, Poznań 2005, s. 48, Wydawnictwo Kontekst.

Barbara Kuźnicka
Instytut Historii Nauki
Warszawa

Pharmazie in Geschichte und Gegenwart. Festgabe für Wolf-Dieter Müller-Jahnke zum 65. Geburtstag. Herausgegeben von Christoph F r i e d r i c h und Joachim T e l l e. Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft Stuttgart 2008, 592 s. – księga pamiątkowa ku czci wybitnego historyka farmacji prof. dr hab. Wolfa-Dietera Müller-Jahnke.

Nawiązując do zwyczajowej formy uczczenia naukowca – jubilata poprzez wydanie książki pamiątkowej, w 2009 r. ukazała się publikacja pt. *Farmacja w przeszłości i teraźniejszości (Pharmazie in Geschichte und Gegenwart)*. To piękne i obszerne wydawnictwo pamiątkowe jest darem od kolegów, uczniów i przyjaciół, zarazem jest wyrazem uznania, wdzięczności i przyjaźni dla aptekarza i naukowca, historyka farmacji z Uniwersytetu Philippsa w Marburgu, prof. dr hab. Wolfa-Dietera Müller-Jahnke.